

Koľkých prievidzských primátorov, predsedov MsNV, MNV či starostov od súčasného do minulosti by ste vedeli bez dlhého premýšľania vymenovať? Štyroch – piatich? Mladší aj menej. Je to možno aj tým, že postavy na čele Prievidze sa až tak často nemenia. Pozrime sa, ako tomu bolo v minulosti.

Richtári privickí

Všetci predstavitelia nášho mesta, ktorých ste si v duchu vymenovali, boli v richtárskom úrade niekoľko rokov, pretože boli zvolení alebo menovaní na určité volebné obdobie, niektorí aj na viac období. No nebolo tomu tak vždy. Ani voľby, aké poznáme dnes, nemajú dlhé dejiny a ani spôsob voľby. Teraz sa prenesieme o niekoľko storočí dozadu.

Prvý historický záznam o Prievidzi nachádzame v listine zoborského opátstva z roku 1113. Vtedy bola Prievidza len osadou, neskôr dedinou pod hradom v okolí Mariánskeho víšku. Kto vtedy stál na jej čele – nevieme. A, žiaľ, ani sa nedozvieme, pretože vzácny prievidzský mestský archív zhorel v dňoch 26. – 28. septembra 1678, keď mesto prepadol Imrich Tököli s hajdúchmi. Stredovekú históriu Prievidze možno preto skladať len ako mozaiku. No vďaka úsiliu historika, nášho rodáka Mikuláša Mišíka môžeme aspoň čiastočne nahliadnuť do minulosti.

Po roku 1335 zanikol Prievidzský hrad. Obec Prievidza bola v tomto období zrejme dosídlená nemeckými kolonistami, ktorí sa usadili v okolí prameňa rieky Nitry, kde dnes ležia obce Nitrianske Pravno, Malinová, Chvojnica, Tužina a Kľačno. Dosídlenie vykonal lokátor, šoltýs, ktorý kolonistov do Prievidze priviedol. Ten dostal od zemepána, ktorým bol vtedy kráľovský správca bojnického hradu výsady, na základe ktorých sa stal dedičným richtárom Prievidze. Pre seba i pre novoprišlých obyvateľov dostal niekoľko rokov „daňových prázdnin“, počas ktorých sa mali usadiť a nadobudnúť majetok. Z tohto obdobia poznáme prvých, podľa mena známych prievidzských richtárov – Marchard (okolo 1330), Petrik (1358, vtedy založil osadu Polusvie) a Tomáš (1379). U týchto richtárov prechádzal úrad z otca na syna alebo iného príbuzného v rámci rodiny. Boli teda dedičnými richtármi.

Na základe rôznych faktov predpokladáme, že Prievidza vzrástla vďaka prítomnosti „kráľovského domu“ na námestí, kde sa odovzdával desiatok z ťažby zlata pri prameni rieky Nitry. Dňa 28. januára 1383 udelila kráľovná Mária Prievidzi výsady slobodného kráľovského mesta. Hneď v prvom bode sa píše, že Prievidžania si môžu každoročne slobodne voliť richtára. Prievidžania si síce charakter naozajstného slobodného kráľovského mesta, podobne ako Trnava, Nitra alebo Skalica, udržala iba krátko, no mešťania boli na svoje výsady hrdí a hlásili sa k nim až do roku 1771 a potom opäť od roku 1849. Podľa tohto vieme, že richtára si volili sami, slobodne a každý rok.

Nemáme to síce ničím doložené, no predpokladáme, že tak ako sa v dávnomveku nie veľmi menil spôsob života, ani voľba richtára v Prievidzi sa príliš nemenila. Vďaka Mikulášovi Mišíkovi máme doložený priebeh voľby richtára v Prievidzi v 17. storočí. No nechajme hovoriť samotného historika: *„Voľby sa konali vždy na jeseň, presne 1. novembra, volebné obdobie trvalo jeden rok. Občanov zvolával odchádzajúci magistrát. Ak ich bolo málo, zmestili sa do jednej z miestností mestského domu, ako ich bolo veľa, zišli sa na námestí pred radnicou. Voličmi boli vážení muži, ktorí vlastnili v Prievidzi dom. Na výber mali vždy troch kandidátov, ktorých mená vyhlásil odchádzajúci richtár, nezriedka jedným z kandidátov bol aj on sám. Akt voľby sa uskutočnil v malej miestnosti v mestskom dome. Keďže znalosť písania a čítania nebola ani v Prievidzi 17. storočia ešte samozrejmosťou, niečo ako volebné lístky by sme hľadali márne. Prostriedkom voľby boli guľôčky. Vo volebnej miestnosti stáli na podstavcoch tri urny, pre každého kandidáta jedna a do nich, podľa uváženia, vhadzovali voliči svoje guľôčky. Pekne, po poriadku, v prítomnosti sprisahanej volebnej komisie. Po skončení volieb členovia komisie vyniesli urny na námestie, kde ich otvorili, vysypali a verejne počítali hlasy. Kandidát, ktorý získal najviac guľiek sa na nasledujúcich 12 mesiacov stal prievidzským richtárom.“*

Po voľbe sa všetci premiestnili do farského Kostola sv. Bartolomeja, kde sa uskutočnila slávnostná svätá omša, na ktorej novozvolený richtár prevzal svoj úrad. Z tohto obdobia máme doložených týchto prievidzských richtárov: Eliáš Fabrícius (1660), Mikuláš Bulla (1681), Ondrej Kubranský (1690) a Štefan Skačáni (1696-1697).

Až do roku 1765 prebiehal život v Prievidzi viac-menej pokojne. Samozrejme, ak nepočítame časté vojnové konflikty. Nemenila sa ani

funkcia, ani voľba mestského richtára. V roku 1765 sa začalo naplňovať dávne želanie bojnických zemepánov – pokoriť hrdých Prievidžanov a zmocniť sa bohatstva mesta. Vinnou zlých rozhodnutí magistrátu a mestských farárov i ľst'ou dosiahol bojnický zemepán Pálfi zrušenie prievidzských privilégií. Magistrát mesta na čele s richtárom Matejom Porubským, ani 24-členný virát, ktorý bol volený vždy v krízových obdobiach, nemohli proti rozsudku nič robiť. Iniciatívu preto prevzali ženy. Ozbrojené len palicami a rôznym poľnohospodárskym náradím držali celý mesiac, od marca do apríla 1771, mesto vo svojich rukách. Vzbura však bola tvrdo potlačená a ženy dostali tresty palicovaním. No ich snaha nebola márna, práve vďaka ich vystúpeniu cisárovná Mária Terézia nedovolila spadnúť Prievidzi na úroveň poddanskej dediny, ale ponechala jej obmedzené výsady. Jedným z vinníkov poníženia mesta bol richtár Ondrej Beláni (mesto viedol 11 rokov: 1760 – 1761, 1763 – 1766, 1773 – 1775 a 1780 – 1781). V tomto období, v rokoch 1770 – 1772 viedol Prievidzu aj richtár Juraj Polerecký, ktorého náhrobok, ako najstaršieho doloženého richtára, sa nachádza v krypte kostola piaristov.

Po strate výsad slobodného kráľovského mesta sa Prievidzi i Prievidžanom dýchalo ťažšie. Bojnický zemepán zasahoval do väčšiny niekdajších privilégií, okrem iného aj do voľby mestského richtára. Prievidžania si síce mohli naďalej „slobodne“ voliť každý rok svojho richtára, ale na výber mali troch kandidátov, ktorých vybral gróf Pálfi. Tento stav sa udržal až do roku 1848. Striedali sa obdobia, kedy na čele mesta stál slabší alebo silnejší mešťanosta. A práve v tomto zložitom období sa na Prievidzu predsa len usmialo šťastie – v osobe Valenta Polereckého. Do richtárskeho úradu bol zvolený v roku 1790 a s prestávkou v rokoch 1807 – 1808 viedol Prievidzu rekordných 23 rokov. Za toto obdobie skonsolidoval pomery a mestu zabezpečil prosperitu. Tá však pominula počas troch katastrofálnych požiarov v rokoch 1824, 1828 a 1832.

Revolučné roky 1848 – 1849 výrazne poznačili celý spoločenský i hospodársky život takmer celej Európy a tým pochopiteľne aj Prievidze. Najdôležitejšou udalosťou bolo zrušenie poddanstva. Uďali sa aj zmeny vo vedení mesta. Za richtára bol v roku 1849 zvolený Jozef Machleid. Na svojom poste sa udržal až do roku 1861, a to z jednoduchého dôvodu: v rámci konsolidácie pomerov bolo snád' vhodnejšie zachovať stabilitu a nemeniť vedenie mesta.

Z roku 1850 sa nám zachoval kompletný menoslov predstaviteľov i

zamestnancov mesta richtár Jozef Machleid, zástupca Jozef Smješko, notár Ján Živný, radní – Ján Škopec, Ignác Gramantík, Jozef Škopec, Ignác Luljak, Ján Adámik, sirotsky otec Valent Mihálik, mestský hájnik Matej Ďurčo a mestský gazda Ján Kuchárik. K mestským sluhom patrili hlásnici Jozef Meliško a Ján Novák, noční vartáši – Samuel Páleš, Ján Chilo, Juraj Hupka, Anton Domanický a Ján Grom, richtársky dráb Franc Fed'vereš, hajtmani Juraj Mokry a Imrich Visočáni, na'ahovač hodín Lukáš Meliško a poľní hájníci Matej Ďurčo a Ondrej Beláni. Termín voľby zamestnancov mesta ostal po storočia nemenný – začiatok novembra. Na túto príležitosť sa snád' aj tešili, veď platilo nariadenie magistrátu mesta, že „...hore doloženim sluhom meskim šetkim mimo dvoch hajnikov, podle običaje jakošto pri konci roka jednemu každemu z kasi meskej na oldomaš dať sa uridilo.“

Prievidza prišla v roku 1885 na základe zákona o štatút mesta a stala sa veľkou obcou. Napriek tomu si zachovala magistrát. Prievidzu do 20. storočia doviedol statkár a politik Koloman Breštenský (v rokoch 1894 – 1906), ktorý bol od roku 1906 poslancom uhorského snemu. Po vzniku Československej republiky sa stal v rámci reformy samosprávy z richtára starosta. Tento stav sa udržal do roku 1941, keď boli vládny nariadením zrušené obecné samosprávy a od 2. apríla sa starosta a dekan Emanuel Schubert stal vládny komisárom, ktorý mal namiesto obecného zastupiteľstva len poradný zbor. Funkcia starostu bola obnovená až 3. apríla 1944. Po oslobodení stál na čele Prievidze predseda miestneho či mestského národného výboru. Po komunistickom prevrate v roku 1948 bol predseda MsNV Jozef Uhliar odvolaný a mesto viedla Miestna správna komisia mesta na čele s akad. mal. Vladimírom Vestenickým. Od októbra 1948 viedol Dočasnú miestnu správnu komisiu Jozef Ďapuška. Od roku 1950 stál na čele mesta opäť predseda MsNV. Posledným predsedom MsNV v Prievidzi bol od 29. decembra 1989 Ing. Miloš Souček, ktorý sa po prvých slobodných voľbách 7. decembra 1990 stal prvým primátorom mesta.

Na záver ponúkame niekoľko štatistických údajov. Tu je menoslov najdlhšie pôsobiacich richtárov v nám známej histórii Prievidze od roku 1711: **1.** Valent Polerecký – 23 rokov (1790 – 1807, 1809 – 1815); **2.** Michal Krajčík – 19 rokov (1970 – 1989); **3.** Juraj Cagaň – 18 rokov (1735-1739, 1740-1746, 1749-1752 a 1754-1756); **4.** Koloman Breštenský – 13 rokov (1894 – 1906); **5.** – **6.** Andrej Krajčík – 12 rokov (1867 – 1879) a Alex Breštenský – 12 rokov (1880 – 1891).

Erik Kližan